

Výjezdní seminář z obchodního práva
Obchodněprávní judikatura včera, dnes... a zítra?

25. – 27. dubna 2014

**NS sp. zn. 29 Cdo 440/2013 – k obrácení důkazního břemeno při
prokazování povinnosti péče řádného hospodáře**

Mikoláš Růžek

5. ročník PF UK

Resumé

Článek se zabývá rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 31. března 2015 ve věci sp. zn. 29 Cdo 440/2013. V tomto rozsudku řešil Nejvyšší soud obrácení důkazního břemene v případech sporů ohledně škody vzniklé porušením péče řádného hospodáře a procesní otázky spojené s ediční povinností. Judikát řešil situaci, kdy je prokazování škody a porušení péče řádného hospodáře spojeno v jednu prokazovanou skutkovou okolnost, ohledně níž panuje objektivní nejistota. Článek rozsudek Nejvyššího soudu vnímá jako funkční a spravedlivé řešení problému, shledává však určité nedostatky v argumentaci Nejvyššího soudu a nedostatečném osvětlení myšlenkových pochodů, které Nejvyšší soud k učiněnému závěru vedly.

Vedle judikátu samotného článek představuje kontext právní doktríny a judikatury týkající se dokazování v českém civilním sporném procesu a rozebírá typické problémy, které tento typ nastavení procesního práva trápí. Článek také představuje určité posuny v řešení těchto problémů, které se v legislativě či judikatuře objevují. Shrnuje však, že problém je třeba řešit především komplexní legislativní úpravou, která musí být výsledkem otevřené diskuze, jejíž závěry přijme za své i soudní soustava.

1. Úvod a cíl práce

Tunelování a robot. Co mají tato dvě slova společného? Obě patří mezi přínosy češtiny do světových jazyků. U slova robot se v nás nejspíš vzedme hrdý pocit a vybaví se nám díla Karla Čapka. Slovo tunelování většinou nepřivodí tyto hřejivé pocity. Ať už si představíme CS Fondy, fotky Viktora Koženého na pláži, nebo vášnivé diskuze ohledně ust. § 196a zákona č. 513/1991 Sb. Obchodního zákoníku („**ObchZ**“), nejspíš to nebudou zcela příjemné představy. Je však nepochybné, že se jedná o české slovo, které se dostalo do světového povědomí.¹ Tohoto společenského fenoménu se týká i tento text, respektive spíše judikát v něm řešený. Problematiku budeme zkoumat z pohledu poškozené společnosti a jejích možností na náhradu škody. Tématika této práce se tak dotýká těch nejzákladnějších otázek každého soudního procesu: „*co je to pravda?*“ a „*jak tuto pravdu zjistíme?*“.

Tato práce začne příběhem, který soud řešil a popíše východisko, které tomuto lidskému příběhu soud nabídl. Vzhledem k řešené tématice je pochopitelné, že se dále práce neobejde bez teoretického uvedení těch základních řešených právních otázek, kterými bude a.) důkazní břemeno a b.) ediční povinnost. Stručně bude v práci popsán i následný vývoj právní úpravy a judikatury.

Co je cílem této práce? Inu, v první řadě představit judikát a zasadit ho do kontextu. V druhé pak alespoň zběžně představit český systém dokazování a popsat nemoci, které ho (nakonec jako každého padesáti-pěti letého) sužují. V rámci tohoto by také práce chtěla vybědnout k většímu poohlížení se po úpravách jiných států (myšleny i státy, které nejsou našimi nejbližšími sousedy).

2. Řešený případ

2.1. Skutkové okolnosti

Společnost CNM COMPANY KOPŘIVNICE s. r. o. vyráběla plastová okna a dveře, které i prodávala a montovala. Finanční toky společnosti nepatřily mezi ty nejprůhlednější, společnost vedla tzv. „černé účetnictví“, kdy část záznamů zůstala mimo řádné účetnictví v tzv. „sešitech“. Za této situace vznikl spor o to, co se stalo s částí financí společnosti.

¹ JOHNSON, Simon; LA PORTA, Rafael; LOPEZ-DE-SILANES, Florencio; SHLEIFER. Tunneling. The American Economic Review. 2000, roč. 90, č. 2, s. 22-27.

Společnost tvrdila, že jednatel p. Prorok způsobil společnosti škodu 647.419 Kč tím, že si je přisvojil. Pan Prorok toto pochopitelně odmítl a tvrdil, že prostředky využil ve prospěch společnosti, a tedy společnosti žádná škoda nevznikla. V průběhu sporu nedobrá finanční situace společnosti došla tak daleko, že se dostala do úpadku řešeného konkursem.² Insolvenční správce se nicméně rozhodl ve sporu pokračovat.

2.2. Rozhodnutí soudů prvního a druhé stupně

Soud prvního stupně vyšel z toho, že se prokázalo, že p. Prorok disponoval v průběhu roku 2006 s prostředky společnosti ve výši 647.419 Kč. Dále usoudil, že p. Prorok prokázal, že 370.000 Kč využil ve prospěch společnosti či si je oprávněně ponechal. Nicméně ohledně zbylých 277.419 Kč neprokázal jejich využití, a proto neunesl důkazní břemeno³ a v tomto rozsahu je odpovědný za škodu společnosti vzniklou.

Odvolací soud s tímto závěrem nesouhlasil. Podle odvolacího soudu bylo věcí společnosti, aby prokázala vznik škody a až po prokázání této škody by pak leželo na p. Prokopovi důkazní břemeno toho, že jednal v souladu s povinností řádného hospodáře. Upozornil také na to, že společnost byla vyzvána⁴ soudem prvního stupně k doložení veškerých listin založených v účetnictví, pokud tak společnost neučinila, nese negativní důsledek neunesení svého důkazního břemene.

2.3. Rozhodnutí Nejvyššího soudu

Nejvyšší soud („NS“) s odkazem na svojí dřívější judikaturu sice souhlasil s tím, že poškozený musí prokázat škodu a příčinnou souvislost mezi porušenou povinností a škodou, nicméně měl za to, že v tomto případě toto dokázáno bylo. Ze společnosti peníze ušly, když jimi jednatel disponoval, a tedy jediné co bylo nejasné je, zda byly použity ve prospěch společnosti, anebo ne. To je však již otázka péče řádného hospodáře a ohledně té má důkazní břemeno p. Prorok. Co se ediční povinnosti týče, tak u té NS potvrdil, že může být uložena i účastníkovi sporu. Sankcí za nesplnění této povinnosti není převrácení důkazního břemene, ale přihlídnutí k této skutečnosti v rámci hodnocení důkazů či pořádková pokuta.

² Pod sp. zn. KSOS 39 INS 6375 / 2010 vedeným u Krajského soudu v Ostravě.

³ Přenesené na něj v souladu s ust. § 194 odst. 5 ObchZ, který je na s.r.o. použitelný dle ust. § 135 odst. 2 ObchZ.

⁴ Tzv. ediční povinnost dle ust. § 129 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu („o.s.ř.“).

3. Rozhodnutí v rámci svého právního kontextu

3.1. Důkazní břemeno

Důkazní břemeno a jeho převrácení je složitý procesní problém, k jehož úplnějšímu rozebrání zde není místo.⁵ Je nicméně třeba učinit pár základních postřehů, bez kterých by další výklad postrádal smysl. Český proces civilních sporů je postaven na statickém abstraktním⁶ důkazním břemenu⁷, to znamená, že důkazní břemeno je stanoveno předem podle daných pravidel a není určováno dle uvážení soudu⁸. Základní pravidlem⁹, ze kterého vychází česká soudní praxe je, že „*důkazní břemeno ohledně určitých skutečností leží na tom účastníku řízení, který z existence těchto skutečností vyvozuje pro sebe příznivé právní důsledky*“¹⁰. Z této základní poučky však existuje řada výjimek, které mohou být dány logickou úvahou¹¹, zákonem či soudní praxí. Typickým případem zákonné výjimky jsou vyvratitelné právní domněnky¹² či jako v našem případě zákonné převrácení důkazního břemene¹³. Je nicméně dobré si uvědomit, že toto je stále součástí statické koncepce důkazního břemena, a tak vlastně nejde o převrácení (které by naznačovalo dynamický proces, ke kterému dojde v určité chvíli), ale spíš o rozvržení důkazního břemena. Tedy od začátku řízení (od chvíle, kdy se dodržení péče řádného hospodáře stane sporné) je prokázáním péče řádného hospodáře zatížen žalovaný a žalobce porušení této povinnosti prokazovat nemusí.

⁵ Pro teoretický základ lze doporučit MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 172 s.

⁶ Další důležité rozdělení důkazního břemene je na objektivní a subjektivní, toto rozdělení však není nezbytné pro potřeby této práce rozvádět.

⁷ SVOBODA, Karel. Dokazování. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 392 s. S. 38.

⁸ Na rozdíl od konkrétního důkazního břemene, tedy břemene vedení důkazů (či ještě názorněji důkazu a protidůkazu), které je i v České republice pochopitelně dynamické. Podle stavu konkrétního řízení osciluje mezi stranami, které budou dalšími důkazy vyvracet již provedené důkazy apod., viz MACUR 1995 op. cit., s. 14-22.

⁹ V teorii civilního procesu je konceptů celá řada, např. o prokazování skutečností právo zakládající a vylučující či o základních normách a protinormách, viz MACUR 1995 op. cit., s. 36-40.

¹⁰ Rozsudek NS České republiky ze dne 29. 10. 1997 sp. zn. 2 Cdon 257/97.

¹¹ Typickým protagonistou je tzv. negativní teorie (tedy neprokazování neexistence), která někdy bývá až příliš široce využívána, viz SVOBODA 2009, op. cit., s. 29-31.

¹² Např. ust. § 2911 zákona č. 89/2012 Sb. občanského zákoníku.

¹³ Tyto instrumenty jsou pro potřeby civilního procesu stejné, tedy vyvr. právní domněnkou dojde k převrácení důkazního břemene. Předmětné ustanovení lze tedy popsat i následujícím způsobem: *je-li sporné, zda člen představenstva jednal s péčí řádného hospodáře, má se za to, že s péčí řádného hospodáře nejednal*, viz CÍLEČEK, Filip; RUBAN, Radek. Nejvyšší soud České republiky: Ediční povinnost účastníka řízení nezatíženého důkazním břemenem, Obchodněprávní revue, 6/2016, s. 166.

Jak dovozuje judikatura, žalobce však stále musí dokázat škodu a příčinnou souvislost.¹⁴ Otázkou v dané věci tak bylo to, jak se vyrovnat se situací, kdy jsou jednotlivé dílčí předpoklady odpovědnosti za škodu propojené. V tomto případě totiž buď byla porušena povinnost péče řádného hospodáře tím, že byly peníze použity mimo společnost, a tudíž vznikla i škoda, anebo byly použity pro společnost, a tedy nedošlo k porušení povinnosti ani vzniku škody. V tomto světle je závěr NS pochopitelný, opačný závěr by totiž vedl k nepoužitelnosti převrácení důkazního břemene. Společnost by v rámci prokázání vzniku škody musela fakticky prokázat i porušení péče řádného hospodáře.

Zajímavé je nicméně odůvodnění NS. Došel k tomu, že škoda byla prokázána tím, že s peněžními prostředky disponoval jednatel. To se mi však nezdá přesvědčivé. Totiž to, že peníze nebyly v dispozici společnosti, ale v dispozici jednatele ještě neznamená vznik škody, ta vznikne až pokud jsou peníze použity jinak než v její prospěch (tedy tím, že se zmenší hodnota společnosti). Nicméně z odůvodnění rozhodnutí se nepozdává, že by se v řízení prokázalo zmenšení hodnoty společnosti. Tento přístup NS se tak blíží důkazním režimům postaveným na pravděpodobnosti, jako je třeba systém švédský či anglosaský.¹⁵ Se značným zjednodušením lze tento systém, postavený na dynamickém abstraktním důkazním břemenu, popsat tak, že se důkazní břemeno neustále přesouvá, podle toho, která strana prokázala pravděpodobnější skutkový stav. Tedy v našem případě společnost prokázala, že peníze nebyly v dispozici společnosti, ale jednatele. To spolu s dalšími okolnostmi případu je již dobrým důvodem pro závěr, že je pravděpodobnější, že jednatel tyto prostředky použil mimo společnost a tím vznikla škoda, a tudíž dojde k přesunutí důkazního břemena na stranu jednatele.

Český civilní proces stojí tradičně na prokázání skutečností do té míry, že o skutkovém stavu soudce nemá pochyby.¹⁶ Na stranu druhou, v soudní praxi není zcela jednotný přístup k tzv. míře důkazů, tedy k tomu, s jakou jistotou musí být skutečnosti prokázány.¹⁷ Pravděpodobnostní rozhodování se v českých řízeních v poslední době již objevuje¹⁸

¹⁴ Rozsudek NS České republiky ze dne 19. 6. 2012, sp. zn. 29 Cdo 3542/2011.

¹⁵ SVOBODA 2009, op. cit., s. 42-46; MACUR 1995 op. cit., s. 111-117.

¹⁶ MACUR 1995 op. cit., s. 104-105; tato koncepce se promítá do celého důkazního břemena, její odraz je v celém o.s.ř., např. v ust. § 6.

¹⁷ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Leges, 2017. 272 s.

¹⁸ SVOBODA 2009, op. cit., s. 47-56.

nejvýrazněji v případě žalob v oblasti diskriminace¹⁹. Tam musí žalobce prokázat jistou pravděpodobnost toho, že nastala diskriminace. Tento přístup má své odpůrce, mimo jiné tvrdící, že se jedná o nepřípustné překročení mezí soudní moci, jelikož nemá oporu v zákoně.²⁰

Na stranu druhou, se dá souhlasit s tím, že jistota ohledně skutkového stavu je do určité míry vždy iluzorní.²¹ Navíc, jak v případě anti-diskriminačních žalob, tak u péče řádného hospodáře, lze vyjít z toho, že zákonodárce těmito ustanoveními směřoval k určitému cíli a nezdá se mi problematické, když soud tento cíl vezme v potaz a snaží se svojí judikaturou vytvořit funkční systém tento cíl dosahující. To, co mi nicméně přijde problematické je lakonické odůvodnění rozhodnutí, kde příliš argumentace nezaznívá. Pokud soud dělá určitý odklon ve způsobu vedení dokazování a v určitém typu případu vychází z jiného přístupu, pak má toto a všechny důvody pro toto uvést podrobně v odůvodnění. Rozhodnutí NS má být vodítkem pro nižší soudy při rozhodování jiných případů, tím však nemůže být, pokud v odůvodnění nejsou podstatné myšlenkové pochody dostatečně osvětleny.

3.2. Ediční povinnost

Kde naopak nelze, než se soudem souhlasit je otázka ediční povinnosti. V té soud potvrdil, že pochopitelně může být uložena i účastníkovi řízení a její nesplnění může být sankcionováno pořádkovou pokutou či vyvozením negativního závěru pro povinnost neplnící stranu. Sankcí naopak není obrácení důkazního břemene ohledně prokazovaného skutku. V tomto může působit určité nedorozumění doktrínou přijímaný závěr, že jeden z důvodů pro převrácení důkazního břemene je zmaření provedení důkazu protistranou.²² Dalo by se říct, že nesplnění ediční povinnosti je svého druhu zmaření provedení důkazu (jde o jednání, které vede k tomu, že důkaz nemůže být proveden).

Toto je spíše nicméně povrchové vnímání celého problému. Totiž, ohledně konkrétního skutku není rozdílu v tom, že obrátíte břemeno (což znamená, že v případě objektivní nejistoty se vyvodí závěr v neprospěch této strany) a tím, že z nesplnění povinnosti vyvodíte pro stranu

¹⁹ Viz nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 26. 4. 2006, sp. zn. PL ÚS 37/2004.

²⁰ SVOBODA 2009, op. cit., s. 49.

²¹ MACUR, Josef. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova Univerzita, 2001. 219 s. S. 104.

²² MACUR, Josef. Dělení důkazního břemene v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita. S. 79-84.

negativní závěr²³. Oba dva tyto instituty řeší stejným způsobem stejný problém, a tedy snaží se zabránit tomu, aby strana profitovala z toho, že záměrně zmaří zjištění skutkového stavu. Tomuto se zabrání ve chvíli, když zmaření tohoto zjištění bude znamenat pro stranu to stejné, jako kdyby byl proveden důkaz prokazující tvrzení protistrany. Je však nutné si uvědomit, že tento následek nesmí přicházet automaticky. Použití těchto následků musí být v souladu s ostatními důkazy ve věci a všemi relevantními skutečnostmi. Je to tak věcí úvahy soudu (což by automatické převrácení důkazního břemene negovalo). Opatrnost je na místě také proto, že oba tyto postupy znamenají do určité míry rezignaci na zjištění toho, co se skutečně stalo, což je jev nežádoucí (jakkoliv v českém procesu bohužel rozšířený).

Judikát v této části je tak spíše smutným obrazem českého civilního procesu, kde rozhodnutí z roku 2015 považují určité komentáře za důležité²⁴, protože potvrdilo něco tak základního, jako je to, že ediční povinnost lze uložit účastníkovi řízení. Když to srovnáme se systémy, které již více než 100 let pracují na propracovaných postupech na překonání informačního deficitu strany²⁵, tak jsme skutečně stále na úplném začátku řešení tohoto zásadního problému²⁶. Zasludou bohužel ne českého, ale evropského zákonodárce se objevují první střípky řešení²⁷, nicméně zatím zcela nesmyslně kazuisticky pouze pro jeden druh žalob (jako by v jiném druhu sporu k informačnímu deficitu dojít nemohlo). Tato nová úprava by nicméně z mého pohledu měla být využita i při řešení problémů s ediční povinností spojených. Zdá se mi to vhodnější než analogicky vycházet ze svědecké výpovědi²⁸, procesní otázky jsou totiž u dokumentů trochu jiné, stejně jako je jiné jejich řešení.²⁹ Vzhledem

²³ V souvislosti s document production v mezinárodní arbitráži je tento následek (ang. adverse interference) se všemi svými výhodami a úskalími dobře rozebrán v GREENBERG, Simon; LAUTENSCHLAGER, Felix. Adverse Inferences in International Arbitral Practice, ICC International Court of Arbitration Bulletin. 2011, roč. 22, č. 2, s. 43.

²⁴ Viz CÍLEČEK, RUBÁN 2016, op. cit.

²⁵ Myšlen systém amerického discovery, viz Fed. Rules of Civil Procedure, především pravidla 26-37; Jakkoliv netvrdím, že tento systém je ideální či, že by měl být adoptován v česku, tak nelze popřít, že v řešení tohoto problému je podstatně úspěšnější.

²⁶ Viz MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova Univerzita. 253 s. S. 249-250

²⁷ Zákon č. 262/2017 Sb. Zákon o náhradě škody v oblasti hospodářské soutěže.

²⁸ Jak navrhuje např. CÍLEČEK, RUBÁN 2016, op. cit., stejné obsahuje věcný záměr nového civilního řádu soudního v ustanovení 197, dostupný na crs.justice.cz.

²⁹ Například u vydávání dokumentů musí být chráněno obchodní tajemství, to však může být chráněno např. anonymizací dokumentů, či prostudováním znalcem; tato řešení u svědků v úvahu nepřichází.

k uvedenému je škoda, že navrhovaný procesní civilní kodex tyto problémy nijak do hloubky neřeší a je spíše minimálním posunem v tomto ohledu.³⁰

3.3. Rozsudek a plynutí času

Rozsudek zůstává stále aktuálním. Zákon č. 90/2012 o obchodních korporacích obrácení důkazního břemene stále obsahuje (dává však soudu možnost usoudit, že se v daném případě obrácení neuplatní). V novější judikatuře na rozhodnutí bývá odkazováno³¹ a zdá se, že závěry soudu byly přijaty tím způsobem, že samotná dispozice jednatele s prostředky (například jejich výběr z účtu) společnosti je již dostatečným důkazem způsobení škody a společnost nemusí prokazovat, že nebyly využity řádně (tedy nemusí prokazovat, že je jisté, že škoda skutečně vznikla).

4. Závěr

Rozhodnutí ve svých obou částech řeší jeden z palčivých problémů českého civilního procesu, kterým je informační deficit strany sporu. Vyrovnává se v rozhodnutí jak s řešením deficitu pomocí ediční povinnosti, která vede k úplnějšímu zjištění skutkového stavu, tak s převrácením důkazního břemene, které zjištění skutečností nahrazuje domněnkou. U obou dvou těchto institutů NS podpořil jejich funkčnost. Rozhodnutí je zajímavé také proto, že je v něm vidět potencionální odklon NS od vyžadování úplné jistoty ohledně skutkových okolností³² k přístupu (v České republice částečně zastávaném Ústavním soudem), který více spoléhá na určitou míru pravděpodobnosti prokazovaných skutečností. Budoucnost ukáže, zda je toto trvalejší odklon, anebo se jedná spíše o přístup k jednomu právnímu institutu (péči řádného hospodáře).

NS rozhodnutí podle mého pohledu neodůvodnil zcela dostatečně, nicméně poskytl spravedlivé a funkční řešení. Problém informačního deficitu toto rozhodnutí však samozřejmě nevyřešilo. Ten je hluboce zabudován v celé architektuře českého civilního procesu a jeho řešení musí být postaveno na otevřené diskuzi a vhodné legislativní úpravě. Při její přípravě bude nezbytné dostatečně (avšak kriticky) studovat severské a

³⁰ Ediční povinnost sice řeší tři ustanovení, nicméně ty skutečně zásadní otázky (například jak celý proces má vypadat, jak budou řešeny případné obrany protistrany) neřeší, viz ustanovení 196 – 198 ČŘS.

³¹ Rozsudek NS ze dne 29. března 2017, ve věci sp. zn. 29 Cdo 6035/2016.

³² Rozsudek NS ČR ze dne 27. září 2006, sp. zn. 25 Cdo 508/ 2005.

angloamerické právní systémy a snažit se převzít z nich to vhodné, přičemž se vyhnout jejich negativům.

5. Prameny

Odborná literatura:

JOHNSON, Simon; LA PORTA, Rafael; LOPEZ-DE-SILANES, Florencio; SHLEIFER. Tunneling. The American Economic Review. 2000, roč. 90, č. 2, s. 22-27.

MACUR, Josef. Důkazní břemeno v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 172 s.

SVOBODA, Karel. Dokazování. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009. 392 s.

CÍLEČEK, Filip; RUBAN, Radek. Nejvyšší soud České republiky: Ediční povinnost účastníka řízení nezatíženého důkazním břemenem, Obchodněprávní revue, 6/2016, s. 166.

LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Leges, 2017. 272 s.

MACUR, Josef. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova Univerzita, 2001. 219 s. S. 104.

MACUR, Josef. Dělení důkazního břemene v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova univerzita. S. 79-84.

GREENBERG, Simon; LAUTENSCHLAGER, Felix. Adverse Inferences in International Arbitral Practice, ICC International Court of Arbitration Bulletin. 2011, roč. 22, č. 2, s. 43.

MACUR, Josef. Kompenzace informačního deficitu procesní strany v civilním soudním sporu. Brno: Masarykova Univerzita. 253 s.

Normativní právní akty:

Zákon č. 513/1991 Sb. obchodního zákoník.

Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád.

Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník.

Zákon č. 90/2012 Sb. o obchodních korporacích.

Federal Rules of Civil Procedure, aktuální znění dostupné zde:
<https://www.law.cornell.edu/rules/frcp>

Judikatura:

Rozsudkem NS České republiky ze dne 31. 3. 2015 ve věci sp. zn. 29 Cdo 440/2013.

Rozsudek NS České republiky ze dne 29. 10. 1997 ve věci sp. zn. 2 Cdon 257/97.

Rozsudek NS České republiky ze dne 19. 6. 2012 ve věci sp. zn. 29 Cdo 3542/2011.

Rozsudek NS České republiky ze dne 29. 3. 2017 ve věci sp. zn. 29 Cdo 6035/2016.

Rozsudek NS České republiky ze dne 27. 9. 2006 ve věci sp. zn. 25 Cdo 508/ 2005.

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 4. 2006 ve věci sp. zn. PL ÚS 37/2004.

Internetové zdroje:

Věcný záměr nového civilního řádu soudního dostupný na crs.justice.cz